

Vzdělávací obor:

Dějepis

Očekávaný výsledek učení:

CAS-DEJ-001-ZV9-011

Určí, jak se proměňovaly a v čem zůstávaly stejné genderové role v dějinách.

Popis úrovně SPLNĚNO

- Analyzuje konkrétní příklady života žen v různých historických situacích.
- Popíše na základě stanovených ukazatelů, co se mění a co přetrvává.
- Uvede příklady stereotypů a diskriminace na základě genderových norem.

Žena v kuchyni, žena v továrně: kdo byl skutečně svobodný?

Autor materiálu: Mgr. Jiří Karen, Ph.D.

Anotace

Ilustrace vede žáky k porovnání genderových rolí v USA a Československu v 50. letech 20. století. Pomocí práce s historickými reklamami, právními texty a výzkumy sexuologie žáci zjišťují, jak kulturní, ekonomické, právní i politické systémy formují očekávání vůči ženám. Aktivita rozvíjí citlivost k genderovým stereotypům, vede k porozumění propojenosti společenských jevů a podporuje systémové myšlení o roli jednotlivce ve společnosti.

Zadání pro žáky

Genderové role, tedy to, co se od žen a mužů v určité době očekává, se v dějinách výrazně měnily – někdy ale i dlouho přetrvávaly. V této lekci se zaměříme na období 50. let 20. století. Na první pohled bychom možná řekli, že ženy měly více svobody v demokratické Americe než v socialistickém Československu. Je to ale opravdu tak? Pokusíme se porovnat, jaké byly možnosti žen v každodenním životě, jaké role jim společnost přisuzovala – a kdo je v tom vlastně ovlivňoval.

Možná badatelská otázka: Byly ženy v 50. letech svobodnější v USA, nebo v Československu?

- 1) Prohlédni si ukázky reklam z USA 50. let (viz [online galerie](#)).

→ Zaměř se na to, jak je v reklamách zobrazena žena. Co se od ní očekává? Jaká je její role?

- 2) Seznam se s výňatky z československé legislativy a výzkumů z 50. let.

→ Dozvíš se, jak stát ovlivňoval vztahy v rodině, sexualitu a rovnost mužů a žen. Některé věci tě mohou překvapit.

- 3) Porovnej obě země v přehledové tabulce.

→ Využij k tomu vybrané oblasti (např. práce, rodina, sexualita, stereotypy, právo).

4) Zamysli se: Co je to „svoboda“?

→ Kdo měl podle tebe v té době větší prostor pro sebeurčení – žena v kuchyni, nebo žena v továrně?

5) Na závěr napiš krátké zamyšlení:

- Co tě dnes překvapilo?
- Změnil se tvůj pohled na USA/Československo?
- Setkáváš se dnes s nějakými očekáváními ohledně toho, co „má“ žena nebo muž dělat?

Vazba na klíčové kompetence

Název KK Složka KK Kód OVU	Znění OVU	Vzdělávací strategie
KK k občanství a udržitelnosti Zohledňování propojenosti světa KOB-ZPS-000-ZV9-001	<i>Zohledňuje vzájemnou propojenost jevů, situací a výzev v okolním světě z hledisek sociálních, ekonomických, kulturních, politických a ekologických.</i>	- vytvářím zadání, při nichž žák potřebuje srovnávat shodné a odlišné rysy různých situací a systémů – v rámci oboru i napříč různými oblastmi - podněcuji žáky ke kladení a zodpovídání otázek směřujících k hledání příčin a následků různých situací a procesů, doplňujícími otevřenými otázkami je vedu k hlubšímu promýšlení a prohloubení otázek a odpovědí - vytvářím prostor a bezpečné prostředí pro diskuse žáků o souvislostech různých jevů, procesů a systémů, o významu systémového a celostního přístupu a využívám k jejich vedení osvědčené diskusní techniky

Metodický komentář pro učitele

- 1) **Evokace:** Na začátku nechte žáky hlasovat – Byly ženy v 50. letech svobodnější v demokratických USA, anebo v komunistickém totalitním Československu? Můžete použít ideální škály (např. názorová škála či aplikace typu Mentimeter).
- 2) **Práce s reklamami:** Vyberte 2–3 obrázky z galerie Aktuálně.cz a promítněte je na tabuli nebo zadejte žákům odkaz. Ve dvojicích či malých skupinách žáci popisují, jaká je role ženy, co se od ní očekává, jak působí její zobrazení. Pomoci může jednoduchý rámec tří otázek: Co dělá? / Jak vypadá? / Jaký postoj má okolí? Následuje řízený sběr pozorování – učitel zapisuje výroky na tabuli, třídí nebo jen vizualizuje.
- 2) **Práce s československým kontextem:** Vyberte z nabízených textových zdrojů ty, které vám vyhovují. Doporučujeme doplnit otázkami a případně přidat socialistická vizuální zobrazení žen v továrnách (typicky propagandistické plakáty). Učitel připraví shrnutí nebo promítne úryvky z: zákona o rodině (265/1949 Sb.) – zrušení nadřazenosti muže, rovnoprávnost rodičů; zákona o interrupci (1957); výzkumu Kateřiny Liškové – např. zaměření socialistické sexuologie na rovnost v partnerství. Žáci si mohou zapisovat: „Co mě překvapilo?“ nebo „Co bych v USA spíš čekal než v ČSR?“
- 3) **Porovnávací aktivita:** Pracovní tabulku můžete připravit v papírové i digitální podobě. Ideální je, pokud si ji žáci nejprve vyplní individuálně, a teprve poté ji sdílejí s partnerem.

Učitel může poté vést řízenou diskusi – klíčová otázka zní: „Co všechno může znamenat svoboda?“ (Volba? Pohyb? Rozhodování o těle? Práce? Partnerský vztah?). Učitel doplňuje klíčové informace, které žáci nemohou získat ze zdrojů, výkladem. Jedná se hlavně o americký kontext (mají k dispozici jenom reklamy). Viz ukázka řešení.

- 4) **Závěrečná reflexe a diskuse:** Vhodná forma je anonymní lístek: „Co mě dnes nejvíc překvapilo?“ Nebo „diskusní kruh“: žáci si mezi sebou předávají slovo, každý může nebo nemusí říct jednu větu (bez přerušování). Umožněte žákům i sdílet, jaké stereotypy zažívají dnes – např. ve škole, na sociálních sítích. Příklady: „holky nemají být hlučné“, „kluci nebrečí“, „kluci jsou líní, holky pořád zodpovědné“. Důležité je vytvořit bezpečný prostor, kde se nesoutěží ani nesoudí – jen naslouchá.
- 5) **Tipy pro učitele:** Výrazný efekt má, když učitel na začátku nekomentuje očekávané odpovědi – žáci jsou pak více překvapeni, když jejich představy neodpovídají realitě. Pokud máte čas, můžete přidat třetí případ: současnost – např. postavení žen v reklamě dnes. V diskusi je lepší nevstupovat argumentačně, ale klást otázky typu „Co by na to řekla žena z té doby?“ nebo „Proč to tehdy lidem nepřišlo divné?“

Popis ověřování

Při této lekci ověřujeme schopnost žáků:

- porovnat genderové role ve dvou historických kontextech (USA a Československo v 50. letech 20. století),
- používat konkrétní historické prameny (vizuální, legislativní, výpovědi expertů) jako důkazy,
- vystihnout proměnlivost i kontinuitu genderových norem na základě stanovených ukazatelů (např. práce, rodina, sexualita, právo, stereotypy),
- formulovat vlastní názor založený na analýze, nikoli pouze na předporozumění,
- reflektovat vlastní zkušenosti a postoje vůči genderovým stereotypům v minulosti i současnosti.

Ověření probíhá prostřednictvím:

- vyplněné srovnávací tabulky, kde žáci uvádějí poznatky z obou systémů doplněné o důkazy z pramenů,
- závěrečná reflexe, kde žák pojmenuje, co ho překvapilo, co se dozvěděl nového, a případně jaký stereotyp změnil jeho pohled;
- volitelně také formou argumentační miniesej nebo diskuse, v níž žák zaujímá postoj k otázce: „Kde byla žena svobodnější a proč?“

Učitel sleduje nejen faktickou správnost a práci s pramenem, ale i hloubku porozumění historickému kontextu, schopnost zobecnění a vnímání hodnotových aspektů tématu.

Ukázka řešení

Oblast	USA (1950s)	Československo (1950s)	Poznámka / důkaz z pramene
Postavení ženy v rodině	Muž hlavou rodiny, žena v domácnosti	Rovnoprávnost v manželství (zákon č. 265/1949 Sb.)	Zákon + citace z rozhovoru s Liškovou
Práce a kariéra	Žena většinou nepracuje, výjimkou je brigáda nebo malý úvazek	Přístup ke vzdělání a zaměstnání garantován, podpora institucí (jesle, školky)	Lišková + historický kontext
Sexualita a vztahy	Téma tabu, žádná vědecká diskuse	Výzkum ženského orgasmu, důraz na manželství z lásky	Úryvek: výzkum ve Františkových Lázních
Reprodukce a tělo	Tlak na roli matky, antikoncepce omezená, potraty nelegální nebo stigmatizované	Legalizace interrupcí (1957), dostupná péče, prevence	Zákony + Lišková
Veřejné zastoupení žen	Viditelné v reklamách, ale jako objekt	Omezené zastoupení ve skutečné moci, ale vyšší podíl ve vzdělání a zaměstnání	Goethe + vlastní úvaha
Stereotypy a očekávání	„Žena patří do kuchyně“, poslušnost, krása, péče o manžela	„Žena jako dělnice budující socialismus“, zčásti instrumentalizovaná rovnost	Reklamy + plakáty + Lišková

Zdroje

1) Primární prameny a analýzy

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Online. Zákony pro lidi. 1949. Dostupné z: <https://www.zakonypro-lidi.cz/cs/1949-265>. [cit. 2025-07-15].

2) Rozhovor s Kateřinou Liškovou:

Kateřina Lišková: Muži jsou vedeni k aktivní otcovské roli teprve v první generaci. Online. Novinky.cz. 2024. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/lifestyle-osobnosti-katerina-liskova-muzi-jsou-vedeni-k-aktivni-otcovske-rol-i-teprve-v-prvni-generaci-40480341>. [cit. 2025-07-15].

3) Rozhovor: Orgasmus & socialismus

Proč ženy za socialismu feminismus nezajímaly. Online. Goethe Institut. 2020. Dostupné z: <https://www.goethe.de/prj/jad/cs/the/sti/21973416.html>. [cit. 2025-07-15].

4) Vizuální prameny

Sexistická prasátečka na samém vrcholu. Když reklamy dělaly z žen podřízené hlupačky. Online. Aktuálně.cz. 2025. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/foto-sexisticke-retro-reklamy-minulosti/r~518edc5605ed11eea25a0cc47ab5f122/>. [cit. 2025-07-15].

5) Doporučená literatura pro učitele

LIŠKOVÁ, Kateřina. *Politika touhy: sex a věda v komunistickém Československu*. Přeložil Jan J. ŠKROB. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1380-2.